

BİR SOSYAL SERMAYE TÜRÜ OLARAK TÜRKİYE'DEKİ ALEVİ SOSYAL ÖRGÜTLERİ VE FAALİYETLERİNİN İNCELENMESİ

Mehmet Ali BALKANLIOĞLU*

Fatih IRMAK**

Özet

Sosyal sermaye, sosyal bilimlerde son otuz yılda geniş ölçüde tartışılan konulardan biri olmuştur. Sosyal bilimciler sosyal sermayeyi bir toplumu canlı tutan en önemli dinamiklerden biri olarak tanımlamışlardır. Mevcut yazında, sosyal sermayeye ilişkin pek çok kavramsallaştırma mevcuttur. Bu çalışmada, sosyal sermayenin sosyal ağ, sosyal dayanışma, güven ve normların korunması (sosyal kontrol) gibi temel unsurları, Alevi sosyal örgütleri bağlamında araştırılmıştır. Veri toplamak için nitel araştırma ekseninde amaçlı örneklem, mülakat, içerik analizi ve gözlem yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmaya katılan İstanbul'daki Alevi sosyal örgütlerinin (federasyon, vakıf ve dernek) üst düzey temsilcileri ile mülakatlar yapılmış ve Alevi sosyal örgütlerine ait web sitelerinin içerikleri (37 web sitesi ve 224 haber) incelenmiştir. Araştırmanın bulguları, Alevi sosyal örgütlerinin, sosyal sermayenin sosyal ağ, sosyal dayanışma, güven ve normların korunması gibi en önemli unsurlarını içerdiğini ve bu örgütlerin sosyal sermayenin unsurlarının oluşumuna katkı sağlayan faaliyetler düzenlediklerini göstermiştir. Son olarak, Alevi sosyal örgütlenmelerinin, toplumsal hayatta ne kadar önemli işlevlere sahip olduğu da anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal sermaye, Alevi sosyal örgütleri, cemevi

AN INVESTIGATION OF ALEVİ CIVIC ORGANIZATIONS AND ACTIVITIES IN TURKEY AS A TYPE OF SOCIAL CAPITAL

Abstract

Social capital has become one of the topics largely discussed in social sciences in the last thirty years. Social scientists have described social capital as one of the most important dynamics keeping a society alive. Many concepts were used in the conceptualization of social capital in extant literature. This study investigates the basic elements of social capital such as social network, social solidarity, protection of trust and norms (social control) in Alevi civic organizations. It is used qualitative research methods with purposive sampling, face-to-face interview, content analysis, and observation for data collection. Interviews were conducted with the high level representatives of Alevi civic organizations (federations, foundations and

* Yrd. Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul/Türkiye, mehmet.balkanlioglu@marmara.edu.tr.

** Dr., Sosyolog, Ankara/Türkiye, irmax09@hotmail.com.
DOI:10.12973/hbvd.70.117.

associations) who were participated in the study in İstanbul, Turkey, and content of websites of Alevi civic organizations (37 websites and 224 news) was analyzed. Findings of the study showed that Alevi civic organizations have the most important elements of social capital (social network, social solidarity, protection of trust and norms) and these organizations were organizing activities contributing to the formation of these elements of social capital. Finally, it was understood that how vital functions Alevi civic organizations have in social life.

Keywords: Social capital, Alevi civic organizations, cemevi

1. Giriş

Dünyada ve Türkiye’de sivil toplumun temsilinin en önemli göstergelerinden biri de sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu anlamda amaçlarına ve faaliyet alanlarına bakıldığında Türkiye’de inanç, kültür, meslek grupları, yardımlaşma, taraftar ve hobi gibi başlıklar altında sivil toplum faaliyetlerinin olduğu görülmektedir (İçduygu, Meydanoglu ve Sert, 2011).

Sivil toplum kuruluşları ve bu kuruluşlara üyelikler ile oluşturulan sosyal ağlar, sosyal sermayenin en önde gelen unsurlarındandır. Çünkü bu yapılar toplum içinde önemli işlevlere sahiptirler. Özellikle dernek ve vakıflar, bir yandan sosyal faaliyetlerle insanları bir araya getirirken, diğer yandan bireylerin değerleri, kültürel öğeleri ve sosyal normları öğrenmelerini ve grup olarak bu sermayeye sahip çıkmalarını sağlamaktadır.

“Özel bir görevi olan kişilerin belirli bir amaca ulaşabilmek için kurdukları sosyal birimlere sosyal örgüt denmektedir. Gönüllü dernekler, ticari kurum ve kuruluşlar” bu anlamda birer sosyal örgüttürler (Güler ve Çobanoğlu, 1994:15). Örneğin Türkiye’de dikkat çeken sosyal örgütlerden birisi, Alevilik temelli faaliyet gösteren Alevi-Bektaşî sosyal örgütleridir. Bir kısmı federasyonların altında birleşmiş olan bu örgütler, genellikle cemevi olarak da hizmet veren dernek ve vakıflardır. Amaç ve faaliyetlerine bakıldığında -tamamı olmasa bile- bu örgütlerin hem birleştirici ve bütünleştirici yapılar oldukları hem de Alevilik kültürünün ve değerlerinin korunması ve paylaşılması bağlamında işlevsel oldukları görülmektedir. Bundan dolayı da cemevlerinin olduğu yerlerde cemevlerinin bütünleyicisi, cemevlerinin olmadığı yerlerde ise, bu eksikliği gideren ara birer sosyal mekanizmalardır (Yaman, 2009). Bu bağlamda değerlendirildiğinde, özellikle köyden kente göç eden Alevilerin, öncelikle kentsel hayata tutunmak ve sonrasında ise değerlerini korumak üzere bu örgütler bünyesinde bir araya geldiklerini söylemek mümkündür (Alperen, 2009).

Kentin yoğun yaşantısının kültürel değerleri örselediği ve bu değerlerin yaşanmasını kısıtladığı bilinen bir gerçektir. Bu noktada Alevi sosyal örgütleri, Anadolu Alevilerinin sosyal norm ve değerlerini muhafaza etmelerini ve toplum içinde yaşamalarını sağlayan önemli bir fonksiyon icra etmektedir (Yaman, 2004).

Diğer pek çok sosyal örgütle kıyaslandıklarında Alevi sosyal örgütlerinin daha çok bu özellikleri nedeniyle ön plana çıktıkları görülmektedir. Yani Alevi sosyal örgütleri, Alevilik temelli sosyo-kültürel-dini değerleri koruyucu özelliklerinden dolayı diğer dini ve hemşehrilik temelli vakıf ve derneklerden ayrılmaktadır. Bu nedenle, Alevi sosyal örgütlerinin sosyal işlevlerinin anlaşılması ve sosyal sermaye oluşumuna katkılarının tespiti önem taşımaktadır.

2. Sosyal Sermayeye İlişkin Yaklaşımlar

Sosyal sermaye, sosyal bilimlerde ve ekonomi disiplinlerinde son otuz yıldır açıklanmaya çalışılan ve çok tartışılan bir kavramdır. Her ne kadar kavram, Tocqueville ve Durkheim (1893, 1964)'in toplumsal sistem ve sosyal örgütlenmeye ilişkin çalışmalarında genel hatları ile ifade edilse de ilk defa Hanifan (1916)'ın toplumsal bütünleşme tartışmalarında yer bulmuştur. Ancak günümüzde yapılan çalışmalarda en çok referans gösterilen kaynaklar Bourdieu, Coleman ve Putnam'a aittir (Portes, 1998). Çünkü mevcut yazında Bourdieu (1985), Coleman (1988) ve Putnam (1993, 2000, 2001), sosyal sermayeyi en iyi şekilde ancak farklı yaklaşımlarla dile getirmiş, kavramın açıklanmasına ve yaygın bir şekilde kullanılmasına öncülük etmişlerdir (Portes, 1998; Woolcock ve Narayan, 2000).

Sosyal sermaye; makro, mezo ve mikro düzeyde ortaya çıkan sosyal ilişki türlerinin ve bu ilişkilerin şekillenmelerinin açıklanmasında önemli bir kavramsal çerçeve olmuştur. Özellikle Putnam ve Coleman'ın sosyal sermaye yaklaşımı; aile, eğitim, toplumsal hayat, sosyal örgütlenme, demokrasi, yönetim, sosyal sorunlar, genel toplum sağlığı ve çevre ile suç ve ekonomik gelişime kadar pek çok konunun çalışılmasında esas alınmıştır (Woolcock ve Narayan, 2000).

Sosyal sermayeyi faydacı bir yaklaşımla açıklayan Bourdieu (1985) ise, sosyal sermayeyi bireylere mutlak çıkar sağlayan sosyal ağların bir bütünü olarak görmektedir. Bireyler sosyal ağlara bir çıkar sağlamak üzere dâhil olmakta ve bununla beraber kendi sosyal ağlarını da genişletmektedir. Bu anlamda sosyal sermaye, bireylere sürekli veya geçici olarak kaynaklar sunduğundan önemli bir olgudur (Portes, 1998).

Coleman (1988), sosyal sermayeyi daha kapsamlı bir şekilde hem işlevselci hem de faydacı bir yaklaşımla ele almıştır. Çünkü sosyal sermaye, sosyal sistemin bir parçası gibidir. Ona göre sosyal ağlarda ortaya çıkan sosyal sermaye, fiziksel bir varlık değildir ve bireylere mâl edilemez. Ancak bireylerin amaçlarına ulaşmaları için bir araçtır. Yani bir işlevi vardır ve bu işlevi yerine getirerek bireylerin sistem içinde var olmalarını ve hareket edebilmelerini sağlamaktadır.

Sosyal sermaye, yine Coleman'a göre, bireylere farklı faydalar sunduğu için, bireyler rasyonel eylemler gerçekleştirerek sosyal sermayeden yararlanmaktadır. Bu yönüyle de bireylerin eylemlerini kolaylaştırmasının yanında toplumsal normlardan

sapmalarını da engellemektedir. Örnek olarak dernekler ve diğer sosyal ağlar, bir yandan üyelerin birlik ve beraberlik içinde aynı hedeflere yönelik hareket etmelerini sağlarken diğer yandan yaşam kalitelerini de artırmaktadır (1988).

Putnam (1993) bu yaklaşımlardan ayrılmış ve sosyal sermaye kavramına farklı bir tanım getirmiştir. Ona göre sosyal sermaye, sosyal örgütlenmelerin, ağların, güvenin ve sosyal normların bir bütünüdür. Bireyler de sosyal sermaye türlerine katılırlarken sadece kendi çıkarlarını düşünmemektedir çünkü bu faktör, toplumun geneline pek çok faydalar sunmaktadır. Sosyal sermayenin, Putnam'a göre, ekonomik kalkınmadan toplumsal huzura ve güvene kadar pek çok etkileri vardır. Bir toplumsal ağda sosyal sermaye birikimi ne kadar fazla ise o toplum her açıdan o kadar iyi durumda demektir. Bu nedenle sosyal sermaye çok boyutlu bir kavramdır. Sözgelimi insanların birbirlerine duydukları güven ve sosyal faaliyetlere katılım, çok önemli sosyal sermaye çeşitleridir. Ayrıca (siyasi, dini, kültürel vb.) her türlü sosyal birlikteliğe üyelik, oy kullanma ve dernek üyelikleri de sosyal katılımın en belirgin göstergelerindedir. Dolayısıyla bireylerin bu tür birlikteliklerin içinde yer almaları, hem sosyal ağları güçlendirmekte hem de sosyal düzenin sağlıklı işlenmesini sağlamaktadır (Putnam, 2000).

Bu çalışmada, ağırlıklı olarak Putnam'ın yaklaşımları benimsenmiş olup Alevi sosyal örgütlerinin sosyal sermaye oluşumuna katkı sağlayıp-sağlamadıkları tespit edilmiştir.

3. Sosyal Sermaye Türü Olarak Alevi Sosyal Örgütleri

Aleviliğin ne olduğu ve nasıl tanımlanacağı tartışmalı olsa da en çok kabul gören tanımın, yol büyükleri olan dedelerin yaptığı tanım olduğu görülmektedir. Buna göre: "Alevilik İslam'dır. Hak-Muhammed-Ali yolunun Kırklar Meclisinde olgunlaştığı ve On iki İmamlarla devam eden, İmam Ca'fer-i Sâdık'ın akıl ölçüsünü rehber olarak alan, Horasan erenlerinin himmetleriyle Anadolu'ya gelen, Hazreti Pir'le ve ulu ozanlarımızın nefesleriyle hayat bulan inancın adıdır" (Üzüm, 2007: 7). Bu anlamda geleneksel olarak Alevilik, "dede merkezli" İslami bir dini gelenektir. Bugün dahi Alevilerin sosyo-dini liderleri olarak görev yapan ve bu bağlamda pek çok rol üstlenen dedelerin, geleneksel rollerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Yaman, 2004: 161):

Sosyal ve dinsel bakımdan topluma önderlik etme ve davranışlarıyla, yaşantısıyla örnek olma, toplumu irşad (aydınlatma) ve bilgilendirme, toplumda birliği ve dayanışmayı sağlama, sosyal ve dinsel törenleri (cem, cenaze, evlenme törenleri vb.) yönetme, adaleti sağlama, suçluları düşkün ilan etme, inancı ve gelenekleri yaşatma ve aktarma, kutsal güçleri nedeniyle maddi-manevi sorunu olanların, hastaların başvuru yeri olma.

Alevilik, özellikle 1950'lerde başlayan ve gittikçe artan köyden kente göçler neticesinde büyük ve ciddi yapısal değişimler geçirmiştir (Balkanlıoğlu, 2006). Dedelerin geleneksel rolleri tam da bu değişimde çeşitli derecelerde fonksiyon kaybına uğramış ve dedeler rollerini, Alevi sosyal örgüt yöneticileri, yazarlar, araştırmacılar ve bilim insanları ile paylaşmak durumunda kalmışlardır (Üzüm, 1997; Subaşı, 2005; Balkanlıoğlu, 2006). Diğer taraftan yine bu değişimde, Aleviliğin geleneksel yapısında köylerde yer alan ve meydan evi olarak isimlendirilen cemlerin icra edildiği yerlerde, şehirlerde -özellikle 1990 sonrasında- aynı maksatla ve cemevi olarak dernek-vakıf şeklinde ortaya çıkmışlardır (Balkanlıoğlu, 2006; Alperen, 2009; Yaman, 2009).

Sosyal örgütlenmelerin en önemli özellikleri; -aynı zamanda sosyal sermayenin de göstergeleri olan- üyeler arasında sosyal ağ oluşturma, aynı normların paylaşılmasını sağlama ve bireyler arasında güveni sağlamaktır (Portes, 1998). Alevi sosyal örgütleri olarak özellikle dernek ve vakıflar, hiç şüphesiz bu bahsedilen kavramlar temelinde sosyal sermayeyi ortaya çıkarmakta ve Anadolu kültür mozaığında Alevilerin ve Alevi kültürünün var olmasında merkezi bir rol oynamaktadır. Türkiye'deki bu dernek ve vakıfların bir kısmı bağımsız, bir kısmı ise bazı federasyonlara bağlı olarak hizmet sunmaktadır. Federasyonlar değerlendirildiğinde en kapsamlı olanların Alevi Vakıflar Federasyonu, Anadolu Alevi Bektaşî Federasyonu, Alevi Dernekleri Federasyonu ve Alevi Bektaşî Federasyonu olduğu görülmektedir. Bu çalışmada kapsamı geniş tutmak ve çeşitliliği yakalamak için Alevi sosyal örgütleri olarak hem bağımlı/bağımsız dernek, vakıf ve federasyonlar hem de buralarda görev yapan yönetici ve dedeler çalışmaya dâhil edilmişlerdir.

4. Yöntem

4.1 Sosyal Sermayenin Ölçülmesi

Resmi ve gayri resmi derneklere ve sosyal ağlara katılım, sosyal sermayenin en çok kullanılan göstergelerindedir. Toplumda bu grupların varlığı ve çoğunluğu, o toplumda sosyal sermayenin belirli bir düzeyde de olsa varlığını göstermektedir (Woolcock ve Narayan, 2000). Mevcut yazında sosyal sermayenin ölçülmesi için sivil toplum örgütleri ve faaliyetleri ile faaliyetlere katılım gibi göstergeler kullanılmıştır (Buonanno vd., 2006; Putnam, 2001; Rosenfeld vd., 2001; Arıcıoğlu ve Ergin, 2009; Irmak, 2012). Bu çalışmada da sosyal sermayenin ölçülmesi için Alevi sosyal örgütleri, örgütlerin faaliyetleri ve faaliyetlere katılım incelenmiştir. Daha açık bir ifade ile belirtmek gerekirse, sosyal sermaye literatüründen yola çıkılarak Alevi sosyal örgütlerinin faaliyet türleri, amaçları, ne kadar zamandır faaliyet yürüttükleri, üye sayıları, kurum ve/veya üyelerin yakın çevrelerindeki sorunlara yönelimleri, üyeler arası ilişkiler, kurum çatısı altındaki üyelerin birbirlerini tanımaları, güvenmeleri, da-

yanışma türleri, cenaze, düğün ve diğer ihtiyaç duyulan zamanlarda birbirlerine yardımcı olmaları ve Alevilik değerlerini koruma amaçlı çalışmaları gibi hususlar tespit edilerek sosyal sermaye kavramı değişik açılardan ölçülmeye çalışılmıştır.

4.2 Veri Toplama

Bu araştırma herhangi bir kurumsal destek alınmadan bağımsız olarak gerçekleştirilmiştir. Veri toplama ve analizinde, ikisi proje yöneticisi ve beşi asistan olmak üzere toplam yedi kişi görev yapmış, veri toplamak için nitel araştırma yöntemleri tercih edilmiştir. Öncelikle, uzun zaman kesitinde meydana gelen olayları ve davranışları etkilemeden incelemek, araştırmacının ön yargısını ortadan kaldırmak ve birinci dereceden kaynak kullanmak amacıyla içerik analizi yapılmıştır. Bu anlamda çalışmaya dâhil edilen federasyon, dernek ve vakıfların web siteleri taranarak içerik analizi yapılmış, sosyal sermaye kapsamına giren bütün faaliyetler incelenerek bulgular kısmında paylaşılmıştır.

İkinci olarak, nitel araştırmalarda veri toplamak için en çok tercih edilen mülakat ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Mülakat yöntemi, örneklemelerden doğrudan ve doğal ortamlarında veri toplanmasına en elverişli yöntem olduğundan İstanbul'da yaşayan ve kendilerine ulaşılabilen federasyon, dernek ve vakıf yöneticileri ve dedelerle yüz-yüze mülakatlar yapılmıştır. Amaçlı örneklem yöntemiyle seçilen örneklemelerle yapılan mülakatlar, gönüllülük esasına dayalı olup katılımcıların kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri ve daha fazla veri elde edebilmek için araştırma konusu olan kurumlarda gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar ilk olarak isim, unvan ve görevlerinin akademik çalışmalarda açıkça yazılacağı belirtilen bilgilendirilmiş istek formu imzalamış ve daha sonra mülakata geçilmiştir. Mülakatlar yapılırken ayrıca katılımcı gözlem tekniği uygulanmış ve gözlem notları tutulmuştur.

4.3 Veri Analizi

İçerik analizleri, mülakatlar ve gözlem raporları bu araştırmanın ham verilerini oluşturmuştur. İçerik analizi bağlamında federasyon, dernek ve vakıfların ulaşılabilen/açık- web sitelerinin tamamı taranmış ve çalışmanın içeriğine uygun olan haberler kaydedilmiştir. Bu çerçevede, Alevi Vakıfları Federasyonu'nun (AVF) faaliyetleri bağlamında 10 web sitesi ve 79 haber, Anadolu Alevi Bektaşî Federasyonu'nun (AABF) faaliyetleri bağlamında 6 web sitesi ve 38 haber, Alevi Bektaşî Federasyonu'nun (ABF) faaliyetleri bağlamında ise 21 web sitesi ve 107 haber olmak üzere toplam 37 web sitesi ve 224 haber taranmıştır¹. Haberlerin içerikleri incelenerek analizleri yapılmış ve faaliyetler ortak ana başlıklar halinde bulgular kısmında sunulmuştur.

Veri analizinin ikinci aşamasında ise mülakat ve gözlem notları değerlendirilmeye alınmıştır. Bu çerçevede önce mülakatların kelimesi-kelimesine deşifresi yapıl-

mış, daha sonra elde edilen metinler analiz edilmiş ve sosyolojik olarak yorumlanmıştır. Bu sırada konuyla ilgili olmayan kısımlar çalışmadan hariç tutularak sadece ilgili kısımlar alınmış ve katılımcıların bir konudaki değerlendirmeleri benzer veya aynı ise, katılımcılara genel atıf yapılmıştır. Son olarak gözlem raporları da değerlendirilerek katılımcıların konuyla ilgili genel tutumları tespit edilmiştir.

5. Bulgular

5.1 Alevi Sosyal Örgütlerinin Faaliyetleri

Alevi federasyon, vakıf ve derneklerinin web siteleri incelendiğinde pek çok alanda faaliyet yürüttükleri görülmektedir. Bu faaliyetler arasında hem Alevi inanış, yaşayış ve kültürünü canlı tutmayı amaçlayan faaliyetler hem de toplumun tamamına yönelik faaliyetler bulunmaktadır. Araştırmada tespit edilen Alevi sosyal örgütlerinin icra ettikleri faaliyetler, aşağıda özel başlıklar altında belirtilmiştir.

5.1.1 Alevi Vakıflar Federasyonu (AVF)

Başkanlığını Doğan Bermek'in yaptığı bu federasyona bağlı toplam on iki vakıf bulunmaktadır². Bu vakıfların faaliyetleri incelendiğinde, faaliyetlerin sadece Alevilik eksenli olmayıp, kutlama, anma, ziyaret, kurs ve sosyal destek gibi pek çok alanda genel sosyal faaliyetler oldukları görülmektedir. Bu faaliyetler arasında Nevruz kutlaması, Hacı Bektaş Veli, Abdal Musa, Mevlana, Pir Sultan Abdal gibi dini şahsiyetlerin türbelerinin ziyaretleri, Anıtkabir, Çanakkale, Kapadokya gibi yerler ile huzur evi ve hastane gibi merkezlerin ziyaretleri, yurt içi ve Kербela gibi yurt dışı programlar, aşure günü etkinlikleri, radyo ve televizyon yayını, bağlama-gitar kursu, ahşap boyama, cam boyama ve vitray, alüminyum kabartma, kumaş boyama, deri teknikleri ve aksesuarları, İngilizce, fotoğrafçılık kursları, piknik, kermes, farklı konularda konferanslar, Milli Eğitim ile birlikte düzenlenen okuma-yazma kursları, iğne oyası, dikiş-nakiş, takı tasarım, el sanatları, resim, bilgisayar, tiyatro ve semah kursları, öğrencilere burs verme, cenaze hizmeti ve hukuk danışmanlığı yapmak gibi faaliyetler yer almaktadır (Cem Vakfı, 2013; Ümraniye Cemevi, 2013; Kartal Cemevi Vakfı, 2013).

5.1.2 Anadolu Alevi Bektaşî Federasyonu (AABF)

Başkanlığı'nı Cengiz Hortoğlu'nun yaptığı bu federasyona bağlı on dernek bulunmaktadır³. Federasyon, "Muharrem de bizim, Ramazan da bizim" sloganıyla yurt içi ve yurt dışından Alevi Dedeleri ve Bektaşî Babaları başta olmak üzere, devlet adamlarının, inanç önderlerinin, Alevilerin ve Sünnilerin katıldıkları geniş katılımı "Muharrem matemi, Kербela şehitlerini anma ve oruç açma programı" ile Ramazan iftar programları düzenlemektedir. Buna ek olarak, geniş katılımı anneler ve babalar günü etkinlikleri de düzenlemektedir (Anadolu Alevi-Bektaşî Federasyonu, 2013).

Federasyona bağlı derneklerin yaptıkları faaliyetler incelendiğinde ise bu derneklerin; “Ehlibeyt Sevgisi, Matem-i Muharrem, Örnek Anne Hz. Fatıma Anamız” gibi konularda konferans düzenleme, Hacı Bektaş Veli gibi Alevi-Bektaşî büyüklerinin türbelerini ziyaret, cem programları, Tunceli, Amasya, İstanbul gibi illerde geziler, anneler günü etkinlikleri, oruç açma programları ve söyleşiler düzenledikleri görülmektedir⁴.

5.1.3 Alevi Bektaşî Federasyonu (ABF)

Başkanlığı'nı Selahattin Özel'in yaptığı bu federasyona bağlı otuz beş dernek bulunmaktadır⁵. Bu federasyonun faaliyetleri incelendiğinde ise, Alevi-Bektaşî yol büyüklerini anma etkinlikleri, müzik etkinlikleri, konferanslar, sempozyumlar, yürüyüşler, basın bildirimleri, semah, bağlama, hıdrellez ve aşure günü etkinlikleri, beste yarışması, cenaze hizmetleri, Aşure ve kurban lokması faaliyetleri, Muharrem Orucu çadırı, yazarlık atölyeleri, Atatürk'ü anma programı, Madımak Anma Programı, Hacı Bektaş Veli gibi önderlerin türbelerine yönelik geziler ile Kerbela şehitlerini anma törenleri gibi faaliyetlerin yürütüldüğü tespit edilmiştir⁶.

Genel olarak değerlendirildiğinde Alevi federasyon, vakıf ve derneklerine ait web sitelerinin içerik analizi, bu kurumların sosyal sermaye oluşumuna katkı sağlayabilecek faaliyetler yaptıklarını göstermektedir. Ancak sadece bu faaliyetlerin varlığının tespit edilmesi sosyal sermayenin değerlendirilmesi açısından yetersiz kalacağından, daha fazla veriye ihtiyaç duyulmuştur. Bu noktadan hareketle Alevi sosyal örgütlerinin temsilcileriyle mülakat yapılmış ve sosyal sermayenin sosyal ağ, sosyal dayanışma, güven ve normların korunması gibi önemli unsurlarının varlığı netleştirilmeye çalışılmıştır. Görüşmelerde katılımcıların sorulara içtenlikle cevap verdikleri, samimi davrandıkları, kimi zaman asıl sorudan uzaklaşılsa ve savunmacı bir yaklaşım sergilense bile, katılımcıların araştırma için gerekli verileri sunacak yerlilikte açıklamalarda buldukları gözlemlenmiştir.

5.2 Alevi Sosyal Örgütlerinin İşlevleri

5.2.1 Federasyonların İşlevleri

Yapılan mülakatlar genel olarak değerlendirildiğinde Alevi sosyal örgütlerinin çok geniş bir alanda faaliyet gösterdikleri tespit edilmiştir. Üst örgütler olarak federasyonların, Alevilik değerlerinin yaşatılması ve tanıtılması adına genelde koordinasyon, bilgilendirme, danışmanlık ve ortak faaliyetler yürüttükleri; alt örgütler olarak dernek ve vakıfların ise doğrudan halka yönelik faaliyetler yürüttükleri anlaşılmıştır. Bu bağlamda örneğin AVF Başkanı Doğan Bermek, federasyonlarının işlevlerini şu şekilde açıklamıştır:

Olabildiğince eşgüdüm içerisinde, olabildiğince sosyal ve siyasi vakalara, baskılara şuna buna aynı tepkileri göstermesi, hak arama sorunlarında olabildiğince

birbirini bilerek birbirinin ne yaptığını anlayarak yürümesi. Dolayısıyla emeğin mümkün olduğu kadar zayi olmadan, yani bir yerde kazanılan şeyin, bir yerde hemen paylaşılması aynı şey için birden çok noktada mücadele edilmemesi gibi konularda gerekeni sağlamaya çalışıyoruz. Bunlar [bağlı sosyal örgütler] arasında koordinasyonu sağlamaya çalışıyoruz. Bir yandan da işte Alevi olmayan dünyaya, o dünyanın diliyle kendimizi anlatma gayretleri içerisindeyiz.

ADF Başkanı Hüsnüye Takmaz ise federasyonlarının, sosyal alanlardaki sorunların tespitinin yapılmasını sağlayarak bir sosyal işlevi yerine getirdiğini şöyle dile getirmiştir:

Federasyon bir üst kurum olduğu için, mevcut olan kurumların, daha çok yani normal olarak Cem evlerinde yapılan işlemin dışında bir işlevi var. Yani sorunları, mevcut olan sorunları, daha çok sosyal alanda sunmaya ya da işte bir tepkileştirmeye, ses getirmeye yönelik bir çalışma... Aleviliği yaşama anlamında, daha çok sosyal anlamda etkin...

AABF Genel Sekreteri Hüseyin Önalın da, federasyonlarının Aleviliğin birlikte yaşama ve yaşatma felsefine uygun olarak genel programlar yaptığını şu şekilde ifade etmiştir: “Federasyonda, genelde derneklerle iletişim halindeyiz. Onlarla beraber hareket ediyoruz. Muharremde, Ramazanda programlar yapıyoruz. Anneler gününde programlar yapıyoruz. İşte şehir içi, şehir dışı, yurt dışı gezilerimizi yapıyoruz”.

5.2.2 Dernek ve Vakıfların İşlevleri

Federasyonların altında yer alan Alevi sosyal örgütlerinde (dernek ve vakıflarda) ise daha çok, doğrudan halka ulaşan faaliyetler yürütüldüğü tespit edilmiştir. Bu faaliyetler sadece Alevilere (canlara) yönelik olmayıp cemlerle de sınırlı değildir. Kısacası bu alt sosyal örgütlerde eğitici, sosyal ve kültürel programlar yapılmakta olup toplumun her kesimine hitap edilmeye çalışılmaktadır. Örneğin, Karacaahmet Sultan Derneği Dedesi Celal Çelik faaliyetlerini şöyle dile getirmiştir:

Bizim cemevinde Semah kurslarımız var, bağlama kurslarımız var, daha önce bilgisayar filan vardı, bir dönem öğrencilerimize burs veriliyordu... Bunun dışında fizik, matematik [gibi dersler için] sağ olsun gönüllü öğretmenlerimiz gelip yardımcı oluyor. Bunun dışında da yoksullara aş dağıtılıyor. Haftanın belirli günlerinde cem ibadetimiz yapılıyor.

Kartal Cemevi Vakfı Başkanı İsmail Saçlı ise, hem (Cem, Muharrem Orucu, Hızır Orucu, Hızır Cemi, Abdal Musa Cemi, lokma dağıtma gibi) Alevilik yoluna ait inançsal faaliyetler hem de tüm topluma yönelik sosyal faaliyetler yürüttüklerini şu şekilde ifade etmiştir:

İnançsal faaliyetlerimiz devam ediyor. Bir de cenaze hizmetlerimizi burada yürütüyoruz. Onun dışında faaliyet derken, halk eğitimlere dışarıdan tuttuğumuz hocalarla burada kurslar veriyoruz. Bu meslek edindirmeden, kuaförlük, biçki, dikiş-nakiş ve matematik, bilgisayar, bağlama, gitar gibi birçok kurslar var ve bu sene de burada Kur'an-ı Kerim'in hem Arapçasının hem Türkçesinin eğitimini veriyoruz. Şu anda burada 600'ün üzerinde bizden kurs alan öğrenci var. İrili ufaklı koro da var. Yani 12-13 tane burada kursumuz var. Bu faaliyetleri düzenliyoruz. Onun haricinde kültürel olarak her hafta burada mutlaka konferans salonumuzda bir panel olur. Buradaki çalışmaların dışında öğrencilere burs veriyoruz gücümüz oranında. İnsanlarla diyaloglarımızı geliştiriyoruz. İşte zaman zaman İstanbul müftüsü, Kartal müftüsü, buraya davet ediyoruz, etkinliklere. Bizim bu inancımız dışındaki insanlara da, bu inancı anlatmaya çalışıyoruz. Basın çalışmalarımız var. İşte Hacı Bektaş Veli'yi anma gibi, Abdal Musa anması gibi, işte Seyit Cemal Sultan, Düzgün Baba anmaları gibi... Bu tür yerlere katılım sağlıyoruz.

Şahkulu Derneği Dedesi Veli Akkol ile Dernek Başkanı Mehmet Tusel de, İsmail Saçlı'nın söylediğine benzer şekilde, derneklerinde cem, kurban ibadetleri, saz-semah kursları ile çeşitli inançsal, sosyal ve mesleki faaliyetler yürüttüklerini ve böylece Alevilik yoluna ve tüm topluma hizmette bulduklarını belirtmişlerdir.

5.3 Sosyal Ağ Oluşumu

5.3.1 Bütünleştirici Faaliyetler ve Bireylerin Sosyalleşmelerine Etkiler

Alevi sosyal örgütlerinde, bireyleri birbirlerine ve topluma bağlamaya (sosyal ağ oluşturmaya) yönelik faaliyetlerin organize edilip-edilmediğini öğrenmek için, “Kurumda bireyleri birbirine ve topluma bağlayan özel ne tür faaliyetler yapıyorsunuz?” sorusu sorulmuştur. Alınan cevaplar Alevi federasyon, dernek ve vakıflarında bu yönde olumlu faaliyetlerin yapıldığı göstermiştir.

Konuyla ilgili olarak, mesela ADF Başkanı Hüsnüye Takmaz şu cevabı vermiştir: “Etkinlikler yapıyoruz, söyleşiler yapıyoruz, sempozyumlar yapıyoruz. Genelde buna yönelik çalışmalar, yani daha çok bilgilendirmeye yönelik, yani teorik olarak daha çok yapılan çalışmalar var”.

AABF Genel Sekreteri Hüseyin Önal da bu konuda şunları demiştir:

İnsanları birbirine [bağlama adına] ulusal çapta programlar yapıyoruz. Özellikle Muharremde ortak noktamız var. Yani sonuçta Kerbela hem Alevilerin hem Sünnilerin ortak değeri olduğu için, Muharremde çok ciddi anlamda etkinlikler yaptık. Alevi ve Sünnileri bir araya getirecek etkinlikler yaptık. Ramazanda yine öyleyiz biz. Sünnilere burada iftar verdik. Bu tür etkinlikleri yapıyoruz. Cem evlerine gidip oralarda federasyon olarak sponsorluk yapıyoruz. Ziyaret için cemlerine gidiyoruz.

AVF Başkanı Doğan Bermek de, bizzat federasyon olarak sempozyum ve gezi faaliyetleri başta olmak üzere toplumu bütünleştirici faaliyetler yaptıklarını ifade etmiştir:

Şimdi bizim federasyon merkezi olarak düzenlediğimiz etkinlikler de oluyor. Mesela bizim 25 Mart'ta [2013], Uşak'ta olacak bir anma töreni ve bir faaliyet. 26 Mayıs'ta [2013] ertesi gün Afyon'da Tapduk Emre'yi, Yunus Emre'nin yetiştiricisi, sonra da Seyit Cemal'i ziyaret edeceğiz.

Bermek, hem Aleviliğin yaşanmasına hem de Alevilik hakkında birinci elden bilgi sunmaya önem verdikleri için, özellikle din adamlarına ve din kültürü öğretmenlerine yönelik faaliyetler yaptıklarını da dile getirmiştir. Hatta faaliyetlerinin üçte ikisinin Alevi olmayanlara yönelik faaliyetler olduğunu şöyle belirtmiştir: “Bizim federasyonun ilişkilerinin yüzde yetmiş i zaten Alevi cemaatinin dışındaki ilişkiler çoğunlukla! Yüzde otuzu toplumun içinde, yani federasyon merkezi olarak!”

Şahkulu Derneği Başkanı Mehmet Tusel ise, Alevi veya Sünni olmasına bakmaksızın, herkese eşit yaklaştıklarını ve toplumsal bütünleşmeye ve dayanışmaya büyük önem verdiklerini ve faaliyetlerini bu alanlarda yoğunlaştırdıklarını ifade etmiştir:

Şimdi bizim Alevi inancının felsefi boyutuyla, yetmiş iki millete aynı nazarla bakmak lazım! İnsanları inançlarından, etnik yapılarından, düşünce yapılarından dolayı bir ayrımcılığa tabi tutmuyoruz. Yani burası bir Alevi inanç kurumu olmasına karşın sırf Aleviler gelmiyor. Kurbanlar, adaklarını kesiyorlar, sohbetlerimiz oluyor.

Şahkulu Derneği Dedesi Veli Akkol ise, Alevilikteki toplumsal dayanışmaya vurgu yapmıştır. Veli Akkol, sosyal örgüt içinde dayanışma ve yardımlaşma faaliyetleri ile bireyleri bir araya getirip sosyal ağın oluşumuna katkı sağladıklarını belirtmiştir:

Cemevinde Aleviler birbirlerini kardeş olarak kabul ederler. Hazreti Peygamber bir hadisinde; ‘Müslüman, Müslümanın kardeşidir’ [buyuruyor]. Şimdi Alevilerin, bütün üyelerin birbirlerine kardeş olduğunu ifade eder. Kardeş olduğu zaman da birbirlerine yardımlaşma etkinlikleri düzenlerler. Bu etkinliklerden çıkacak parayla çocuk okuyamıyorsa burs verirler ya da bir cemevinde bir şey [ihtiyaç] varsa ona verirler ya da yaşlılara küçük, ufak tefek bir yardımda bulunurlar.

5.3.2 Alevi Sosyal Örgütlerinde Üye Durumu ve Katılım

Sosyal sermayenin en önemli göstergelerinden birisi de, bireylerin sosyal örgütlere katılım sağlamalarıdır. Mülakatlardan elde edilen cevaplar neticesinde, federasyonların üye sayılarında çarpıcı bir artma ya da eksilme olmadığı, vakıf ve derneklerin üye sayılarının da ciddi bir artış göstermediği fakat düzenlenen programlara

katılımın arttığı ifade edilmiştir. Örneğin AVF Başkanı Doğan Bermek, bu konuda şu değerlendirmeyi yapmıştır: “[Üye sayısında değişiklik] Yok! Yani bizim zaten üye sayımızda bir artma olması beklenmez. Biz ancak kurumsallığını tamamlamış olanların üye olabileceği bir yeriz. O yüzden bizim üye sayımız kolay kolay artmaz”.

Şahkulu Derneği Başkanı Mehmet Tusel ise, üye kaydı tutmadıklarını fakat programlara katılımın oldukça iyi olduğunu ifade etmiş, diğer dernek ve vakıf yöneticileri ile dedeler de, benzer açıklamalarda bulunmuşlardır.

5.3.3 Alevi Sosyal Örgütlerinde İletişim ve Faaliyetlerin Organizasyonu

Federasyonların faaliyetlerini genel olarak internet sitesi, haber bülteni, cep telefonu mesajı, etkinliklerde yapılan anonslar ve medya ilanları kullanarak duyurdukları tespit edilmiştir. Dernek ve vakıfların ise, yine aynı yöntemleri kullanmakla birlikte cemaatle daha çok iç içe olduklarından, yapılacak faaliyetleri genellikle haftalık programlarda duyurdukları görülmüştür. Çünkü haftalık yapılan cemler gibi düzenli programlar, iletişimi doğrudan ve daha kolay kılmaktadır.

Federasyon yöneticileri daha çok kendilerine üye alt kurumların yöneticileriyle muhatap olduklarından, genellikle yöneticileri tanımakta fakat programlara katılan diğer cemaat mensuplarını özel bir durum olmadıkça tanımamaktadır. Dernek ve vakıfların yöneticileri ve programlara katılan cemaatin ise, bir kısmı birbirini yakından tanırken cemaatin geneli birbirini yakından tanımamaktadır. Programlara katılanların hem sayı olarak fazla olmaları hem de farklı yerlerden gelmeleri sebebiyle, büyükşehir şartlarında cemaat üyelerinin birbirlerini tanımamalarının normal olduğu ifade edilmiştir. Sözelimi, Karacaahmet Sultan Derneği Dedesi Celal Çelik; “Cemevine gelenler birbirlerini iyi tanırlar mı?” sorusuna cevap olarak; “Buradakiler pek nadir! Çünkü her yöreden gelen insanımız var. Bakın Amerika’dan bile geliyor, İngiltere’den geliyor, Fransa’dan geliyor. Türkiye’nin her vilayetinden buraya canlar geliyor. Tanısa tanısa, 100 kişi tanır birbirini, 150’si tanımaz” diyerek üyelerin hepsinin birbirlerini tanımalarının zor olduğunu belirtmiştir.

5.4 Üyelerin Birbirlerine Olan Güveni (Sosyal Güven)

Sosyal güven, sosyal sermayenin oluşması ve sürdürülmesi için en temel gereksinimlerden biridir (Laser ve Leibowitz, 2009). Güven, bireyler arasında çift taraflı ilişkilerle ortaya çıkan ve zamanla artan veya eksilen bir duygudur. Bundan dolayı da Alevi sosyal örgütlerinde bir sosyal sermaye türü olarak bireyler arasındaki güven konusu araştırılmıştır. Mülakatlardan elde edilen neticelere göre; üyelerin hem birbirlerine hem de kurumlara güvenmeleri konusunda herkes hemfikir iken güvenin gerçek yaşamdaki varlığı ve işlevselliği konusunun tartışmaya açık olduğu görülmüştür. Sözelimi ADF Başkanı Hüsnüye Takmaz bu konuda şunları demiştir: “İşte siyasi partilerde olduğu gibi, demokratik kitle örgütlerinde olduğu gibi,

sendikalarda olduğu gibi veya derneklerde olduğu gibi, bir şekilde ister istemez bu şey [güvensizlik] Alevi derneklerine de yansıyor. Ama gene de güven hususunda çok fazla sıkıntı yok diyebilirim”.

Buna karşın, AABF Genel Sekreteri Hüseyin Önalın ise; “Güven konusunda herhangi bir sıkıntı yok. Birbirlerine karşı güvenleri sonsuz yani” diyerek bir güven problemi olmadığını belirtmiştir.

AVF Başkanı Doğan Bermek ise, bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

Olumsuz! Yani şöyle, birbirlerine kurumsal olarak inanç konusunda bir endişesi, nasıl derler bir tepkisi falan yoktur. Ama yönetimlerin profesyonel olmayışı, kurumların çok genç oluşu, bu cehaletin kurumlar arası bir yarışa dönüşmesi, bu yarışın faydalı bir yarış olmaktan bazen birbirine zarar verme yapısına dönüşmesi, kurum başkanları arasındaki rekabetin kurumlar arasında sürtüşme gibi görünmesi... Bu tabii daha çok şeyden kaynaklanan sorunlar, taban, kuruma yeterince sahip çıkacak bir güce sahip değil. Hani bizim bütün derneklerimizde olmaz mı, hani birisi seçilir birisi seçilmek için birilerini arkasına alır, şu olur, bu olur!

Kartal Cemevi Vakfı Başkanı İsmail Saçlı ise tam bir güven varlığından söz etmenin yanlış olacağını şu şekilde belirtmiştir:

Tanıdıkça güven oluşur, biliyorsun. Şimdi şöyle diyelim; Alevilikte eskiden köylerde veya Aleviliğin yaşadığı beldelerde, köylerde herkes birbirini tanırdı. Kimin işte biraz sakıncalı adam, kimin defolu adam olduğu bilinirdi. Ama buralarda hemen herkes birbirini çok iyi tanıyor, birbirine tam güveniyor demek yanlış olur. Çünkü Türkiye'nin dört bir yanından insanlar buraya gelmiş!

Celal Çelik Dede, Veli Akkol Dede ve Mehmet Tusel de benzer beyanlarda bulunmuşlardır.

5.4.1 Bireyler Arası Güvenin Göstergesi: Borç Para Alıp-Verme

Sosyal güvenin bir başka göstergesi olarak borç para alıp-verme tutumları da incelenmiştir. Mülakatlarda kurumların birbirlerine borç para alıp-vermedikleri, üyelerin birbirlerine güvenlerinin bir belirtisi olarak borç para alıp-vermeleri konusunda ise, örgütlerdeki idareci ve dedelerin net bir fikirlerinin olmadığı tespit edilmiştir.

AVF Başkanı Doğan Bermek, “Kişisel olarak çoktur, vardır yani! Ama yani onu biz bilemeyiz. Kurumsal olarak borç alıp verme çok olmaz. Yani kurumsal olarak borç alıp verme ortamlarını şimdi oluşturmaya çalışıyoruz” diyerek, bu konudaki tutumlarını ortaya koymuştur.

Kartal Cemevi Vakfı Başkanı İsmail Saçlı da bu durumu şöyle ifade etmiştir:

Tabi şimdi biz olayın ticari boyutlarına çok bakmayız. Yani kim kime borç verir, kim kimden alır. Borç olayı da tamamen güven çerçevesinde olur. Şimdi esnaf birbirini tanır, açık hesap mal verir, borç verir, bu tamamen güven olayıdır. Güvenmek zaman alır. Yani aynı köylü de birbirine güvenmeyebilir. Hele kent koşullarında şimdi hayat çok zorlaştı. Yani işin içine rant girince, para girince adam babasını, anasını bile tanımıyor.

5.5 Sosyal Dayanışma

Sosyal dayanışmayı ölçmek için mevcut literatürdeki kriterler tespit edilmiş ve Alevi sosyal örgütleri üzerine uygulanmıştır. Bunlardan birincisi, şehre yeni taşınan bir kimseye destek olma konusudur. Mülakatlar neticesinde bu konuda nakdi bir yardım yapılmadığı fakat yer bulma, bilgilendirme ve gelenleri misafir etme konularında destek bulunduğu görülmüştür.

Sözelimi Karacaahmet Sultan Derneği Dedesi Celal Çelik; “Manevi anlamda tabi, yani bilgilendirme, tanıtma olur tabi, genelde oluyor, onu ben açık ve net söyleyeyim” diyerek bilgilendirme noktasında yardımcı olduklarını belirtmiştir.

Şahkulu Derneği Başkanı Mehmet Tusel ise; “Çevredeki Alevi insanlarla bir dayanışma içinde olup, kendisini yalnız hissetmemesi, adaptasyonunu sağlaması açısından belki bir şeyler olabilir ama onun dışında çok öyle somut bir yardım söz konusu değildir” diyerek belirli bir ölçüde sosyal destek sağladıklarını belirtmiştir. Yine konuyla ilgili olarak Veli Akkol Dede, İsmail Saçlı, Doğan Bermek ve Hüseyin Önalın da benzer cevaplar vermişlerdir.

Sosyal dayanışmayı ölçme kriterlerinden bir diğeri de üyelerin birbirlerini ihtiyaç anında yardıma çağırmaları ve yardım etme durumlarıdır. Bu bağlamda, herhangi bir ihtiyaç olduğunda üyelerin kurumlardan ve/veya üyelerden destek isteyecek kadar yakınlık hissedip-hissetmedikleri ile yardım edip-etmedikleri konuları araştırılmıştır. Bu konuda Karacaahmet Sultan Derneği Dedesi Celal Çelik, cenaze ve benzeri durumlarda hem derneğin hem de üyelerin birbirlerine yardımcı olduklarını ifade etmiştir.

AABF Genel Sekreteri Hüseyin Önalın ise, “Bir kan ihtiyacı olduğunda bunu biz üyelerimize cep telefonu mesajı ile duyurup olumlu tepkiler alıyoruz” diyerek üyeler arasında bir çeşit dayanışma sağladıklarını ifade etmiştir.

AVF Başkanı Doğan Bermek, dayanışma ve yardımlaşma konularında cemvelerinin daha aktif olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan Şahkulu Derneği Başkanı Mehmet Tusel, “Üyeler normal insan ilişkilerinden dolayı katkı sunarlar, işte gider kimsesi yoksa hastaneye götürür ya da bir tanıdığı varsa yardımcı olmaya çalışır” diyerek insani boyutta bir sosyal dayanışmanın olduğunu ifade etmiştir.

Şahkulu Derneği Dedesi Veli Akkol ise, Alevi bireyler arasındaki dayanışmanın özünde İslami değerlerin olduğunu vurgulayarak başvuruda bulunanlara dayanışma ve sevap anlayışı çerçevesinde mümkün olduğunca destek olduklarını ifade etmiştir. Akkol, İslam kaynaklı bir sosyal dayanışmanın yaşandığını şöyle dile getirmiştir:

Mesela bir ev taşıma, hastaneye götürme gibi yardıma çağıracakları zaman, o dernek yönetimi önce bir toplantı yapar, bunun içerisinde dede de bulunabilir. Ne yapıyorlarsa önce dede sevaptan söz eder, iyilikten söz eder. Bugün sen ona iyilik yaptığın zaman, yarın da o gelip sana yapar. Bu faaliyetler dinimizin emridir. Yok-sula yardım etmek, mağdurun elinden tutmak, bize İslamiyet'in özünden gelen bir cömertliktir. Derneklerimiz o yardımı mutlaka yaparlar.

5.5.1 Sosyal Dayanışmayı Sağlama Adına Yapılan Diğer Faaliyetler

Sosyal dayanışmanın daha da artırılabilmesi adına Alevi sosyal örgütlerinin ne tür faaliyetlerde buldukları araştırılmış ve mülakatlardan elde edilen sonuçlar, diğer bazı faaliyetlerin de yapıldığını ortaya koymuştur. Bunlar arasında toplu kahvaltı, akşam yemeği, sosyal dayanışma gecesi, ziyaret, toplantı ve destek yardımları gibi faaliyetler sosyal dayanışma faaliyetleri olarak öne çıkmıştır.

Mesela Kartal Cemevi Vakfı Başkanı İsmail Saçlı, “Cemevi çatısı altında sosyal dayanışmayı sağlama adına neler yapıyorsunuz?” sorusuna verdiği cevapta pek çok alanda faaliyet gerçekleştirdiklerini şöyle ifade etmiştir:

Mesela kahvaltılar yapıyoruz, yemekler yapıyoruz, toplantılar yapıyoruz, çocuklarımızın durumu iyi olmayanlara kadın kollarımız gidiyor, ziyaret ediyor. Onların çocuklarının üst baş ihtiyacı varsa önceliği bu üyelerimize tanıyoruz. Hasta olursa ziyaret ediyoruz. Doktor lazımsa tanıdığımız doktora rica ediyoruz. İlacını almamışsa ilacını alıyoruz, ama bizlerin daha çok bir şey yapma şansı şöyle yok; bizimki sadece manevi bir destek. Maddi destekte bulunamıyoruz işin gerçeği. Yani adamın kömürü yok, doğalgazını ödeyememiş. İşte burada yönetimde kaç kişiye, aramızda bir kereye mahsus toplayıp veriyoruz. Yani bu tip şeyler, ciddi anlamda, ekonomik anlamda üyelerimize veya halkımıza bir katkımız yok.

ADF Başkanı Hüsnüye Takmaz ise federasyon üyeleri arasında dayanışmayı sağlama adına toplu kutlama, etkinlikler ve ziyaretler yaptıklarını ifade etmiştir. Şahkulu Derneği Dedesi Veli Akkol da, dayanışma için sosyal yardımlaşma geceleri tertip ettiklerini söylemiş ve bu faaliyetleri şu şekilde açıklamıştır: “Cemevinde üyeler arasında geceler tertipliyorlar. Gece tertiplemelerinde biletler satarlar, sanatkârları çağırırlar, sazlar, sözler, türküler, bu şekilde bir gece geçirilir. Bu şekilde içeri girerken toplanılan paralar, bir yerde birikerek sorunlar karşısında dağıtım yerlerine verilir”. Son olarak AABF Genel Sekreteri Hüseyin Önalın ise konuyla ilgili olarak yemekli davet programları ve tanışma toplantıları düzenlediklerini ifade etmiştir.

5.5.2 Sosyal Dayanışma Göstergeleri: Cenaze ve Düğünlere Katılım ve Destek

Sosyal dayanışmanın en önemli göstergelerinden biri de Alevi sosyal örgütlerindeki dayanışmadır. Bu nedenle cenaze ve düğün gibi önemli günlerde üyelere destek faaliyetleri araştırılmıştır. Elde edilen bilgiler ışığında cenaze hizmetlerinde özellikle kurumların daha aktif oldukları, düğünlerde ise daha çok üyeler arası ve düğüne katılma-altın takma gibi dayanışmaların yaşandığı tespit edilmiştir.

Konuyla ilgili olarak Kartal Cemevi Vakfı Başkanı İsmail Saçlı, cenaze ve düğün gibi önemli günlerde kurum ve üyeler arasında dayanışma olduğunu ifade etmiştir. Saçlı, “Cenaze hizmetlerimizi burada yürütüyoruz. Morg hizmetimiz var, araba hizmetlerimiz var ve cenaze ritüellerimizi burada hallediyoruz” diyerek cenaze hizmetlerinin vakıf tarafından gerçekleştirildiğini söylemiştir. Düğünlerin ise daha çok üyeler arasında gerçekleşen bir faaliyet olduğunu şöyle dile getirmiştir: “Düğünler tamamen kişisel bir sosyal olgudur. Düğünlerde karşılıklı takı merasimi olur, dayanışma olur. Bizim üyemizse tanıdıksa zaman zaman gideriz, bir çeyrek altın takarız, bir ufak hediye takarız. Tabi ki destek oluyoruz, katılıyoruz”.

Karacaahmet Sultan Derneği Dedesi Celal Çelik ise sosyal dayanışma faaliyeti olarak imkânları olduğunda cenaze hizmeti verdiklerini, bazen yardım toplayıp cenazesi olanlara destek olduklarını ve cenazeden sonra da bağışlanan kurbanlarla yemek verdiklerini ifade etmiştir.

Son olarak ADF Başkanı Hüsniye Takmaz, düğünlerde üyelerin takı takarak birbirlerine destek olduklarını, kendilerinin de mümkün oldukça cenazelere katılmaya çalıştıklarını belirtmiştir. Mülakat yapılan diğer katılımcılar da benzer bilgiler vermişlerdir.

5.6 Alevilik Değerlerine Aykırı Davranışlara Yaklaşım ve Sosyal Kontrol

Sosyal örgütlerdeki sosyal kontrol, işlevsel olması yönüyle özel bir öneme sahiptir çünkü bu tarz sosyal birlikteliklerin devamı için sosyal normların korunması esastır. Daha açık bir ifadeyle, üyeleri Alevi sosyal örgütleri etrafında bir araya getiren temel faktör sadece sosyal dayanışma değil, aynı zamanda değerlerin muhafaza edilmesi ve paylaşılmasıdır. Dolayısıyla Alevilik değerlerine aykırı tutum içinde olanlara karşı sosyal kontrol adına sergilenen tutum çok önemlidir. Mülakatlar neticesinde Alevi sosyal örgütlerinin, normları koruma noktasında gayet duyarlı oldukları ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda federasyonların üye kaydı yaparken hassas davrandıkları, uyumlu olabilecek kurumları üye yaptıkları ve aykırı tutum içinde olan kurum ve kişiler için de disiplin kurullarını işlettikleri görülmüştür. Bu anlamda, Alevilik değerlerine aykırı tutum içinde olan bireylerin önce uyarıldığı, buna rağmen aykırı davranışa devam edenlerin ise, cemaatten atıldıkları (düşkün ilan edildikleri) bildirilmiştir.

Bu konuda sözgelimi ADF Başkanı Hüsniye Takmaz, federasyon üyelerinin Alevilik değerlerine aykırı davrandıkları zaman nasıl tepki verdiklerini şöyle ifade etmiştir:

Disiplin kurulları var, disiplin kurulları işletiliyor, bunun dışında ayrıca dediğim gibi dedelerimizle bu sorunu çözmeye çalışıyoruz açıkçası. Genelde insanlar öldükleri zaman hani razılık istenir ya, ama biz bu razılık sistemini cemevinde çözüyoruz, yani insanlar hayatta iken razı olmalarını sağlıyoruz. O açıdan bu sıkıntıları hep cemlerimizde çözmeye çalışıyoruz mutlaka... İnsanlar dedelerimize inanır ve güvenir, mevcut sorunlarda dedelerimiz bir karar vermişse, hemen şey yapılır, o uygulanır yani!

AABF Genel Sekreteri Hüseyin Önalan bu konuda şunları demiştir: “Öncelikle Alevilikle alakalı değerlerimizi anlatıyoruz. Onların da bu Alevilik değerlerine karşı ciddi hassasiyetleri var. Uyarıyoruz, güzel bir şekilde kırmadan uyarıyoruz”.

AVF Başkanı Doğan Bermek de federasyona üye yapmadan önce epeyce ölçüp biçtiklerini, uyarıcı ve eğitici olmaya çalıştıklarını ve bundan dolayı da bazı ilkeler koyduklarını belirtmiştir: “İlkeleri durmadan tekrar ediyoruz. Bu ilkelerin devam edilmesini, paylaşılmasını sağlıyoruz. Bütün bunlarla beraber yanlış yapan arkadaşımızı uyarıyoruz. Zaten bizim uyarmamıza bile gerek kalmıyor. Onu çevresi de uyarıyor”.

Karacaahmet Sultan Derneği Dedesi Celal Çelik de bu konuda şunları söylemiştir: “Şimdi şöyle diyelim, tabi ki bugüne kadar biz pek bunu işletemedik, ama çok aykırı bir şey ise uyarırız. Gerçekleri anlatırız. Gerçekleri anlattıktan sonra halen devam ediyorsa o zaman siz bu topluma yakışmıyorsunuz deriz, üyelikten çıkarırız”.

Kartal Cemevi Vakfı Başkanı İsmail Saçlı da sosyal kontrol konusunda duyarlı olduklarını ifade etmiştir: “Üye ise üyelikten atıyoruz. Öbür türlü Cem’e almayız. Dikkat ederiz, çok fazla değer vermeyiz. Yani bir nevi o kendini dışlanmış hisseder. İlişkilerimizi keseriz, onu çok fazla muteber bir adam yerine koymayız”.

Son olarak Şahkulu Derneği Dedesi Veli Akkol da, aykırı tutum içinde olanları önce uyardıklarını ve devam etmesi durumunda ise cemaatten attıklarını şöyle dile getirmiştir:

Şimdi cem evlerinden söz edecek olursak cem evlerine aykırı davrananlar, ibadetlere aykırı davrananlar ya da başkalarının ibadetlerine söz edenler ya da onların ibadetlerine aykırı davranışlar olduğu zamanlarda, dede onları halk içerisinde atar. Onun yüz kızartıcı hallerini gördüğü zaman bir kere ihtar ederler. Bu düşünceyle, bu edebince buraya giremezsin der, onu reddeder.

6. Sonuç

Bu çalışmada, bir sosyal sermaye türü olarak Türkiye'deki Alevi sosyal örgütleri, İstanbul'da çalışmaya katılan federasyon, dernek ve vakıflar ile bunların faaliyetleri kapsamında incelenmiştir. İçerik analizi, mülakat ve gözlem metotları kullanılarak yapılan bu araştırma neticesinde, bahsedilen yapıların toplumsal hayattaki işlevleri tespit edilmiştir. Elde edilen veriler değerlendirildiğinde Alevi sosyal örgütlerinin, sosyal sermayenin önemli bir göstergesi oldukları görülmüştür. Çünkü Alevi bireylerin sosyal, kültürel ve inanç gereksinimlerini karşılamak üzere ortak paydalarda buluşarak bir araya gelmeleri ve bu amaca yönelik işlevsel sosyal örgütler oluşturmaları, sosyal sermaye oluşumuna katkı sağlamaktadır. Bu nedenle bahsedilen sosyal örgütlerin varlığı, sosyal sermayenin toplum içinde var olduğuna ilişkin bir fikir vermektedir.

Öte yandan Alevi sosyal örgütlerine üyelik ve üyeler arasında sosyal bir ağ oluşması da yine sosyal sermayeye işaret etmektedir. Sosyal örgütlere bireylerin üye olmaları ve faaliyetlerine katılmaları, bireyler arasında bir diğer sosyal sermaye unsuru olarak kabul edilen sosyal dayanışmanın ortaya çıkmasına katkı sağlamaktadır. Zira araştırma kapsamında elde edilen bilgiler, Alevi sosyal örgütlerinin düzenledikleri faaliyetlerle, üyeler arasında sosyal dayanışmanın oluşmasına katkı sağladıklarını göstermektedir.

Alevi federasyon, dernek ve vakıflarında hem Alevilere hem de Alevi olmayanlara yönelik faaliyetler yürütüldüğü de tespit edilmiştir. Bu faaliyetlerin içerisinde cem, kurban, gezi, cenaze hizmetleri ve anma günü gibi daha çok Alevilere yönelik faaliyetler olduğu gibi; Alevilik öğretisi dışında herkese yönelik olarak düzenlenen meslek edindirme kursları ve sosyal amaçlı birçok faaliyetin olduğu da görülmüştür. Neticede Alevi sosyal örgütlerindeki bu faaliyetlerin, sosyal sermaye açısından bireylerin bütünleşmesine ve sosyal ağın güçlenmesine katkı sundukları değerlendirilmiştir.

Diğer yandan taşınma, ev bulma, sağlık hizmetleri, düğün ve cenaze gibi durumlardaki dayanışma örneklerinde olduğu gibi sosyal yardımlaşmanın, kurumsal bazda olmasının yanında, genellikle bireylerin hür iradeleriyle ve sosyal normlara uygun olarak ortaya çıktığı gözlenmiştir. Dayanışma süreçlerinde üyelerin birbirlerine güven konusunda sıkıntı yaşamadıkları, bu duruma da kentlerde yaşanan yabancılaşıma ve bireyler arası güven bunalımının neden olduğu görülmüştür. Her ne kadar sosyal sermayenin güven unsurunun değişiklik gösterdiği tespit edilmişse de, diğer unsurların sosyal sermaye oluşumuna katkı sağladıkları anlaşılmıştır.

Sosyal sermayenin bir başka unsuru olan sosyal normların korunmasına ilişkin olarak, Alevi örgütlerinin ve özellikle bu örgütlerin kanaat önderlerinin (dedelerin) etkili oldukları görülmüştür. Ayrıca Alevi inancına ve kültürüne ait sosyal norm-

ları ihlal eden kurum ve bireylere karşı da bir sosyal kontrol mekanizmasının olduğu ortaya çıkmıştır.

Bütün bunlar değerlendirildiğinde; Alevi sosyal örgütlerinin, sosyal sermayenin sosyal ağ, sosyal dayanışma, güven ve normların korunması gibi en önemli unsurlarını içerdiği ve bu unsurların oluşumuna yönelik faaliyetler yaptıkları tespit edilmiştir. Bu sosyal kurumlar, hiç şüphesiz sosyal bütünleşmeyi de sağlamaktadır. Bu durum, Türk toplumunda yaşayan bireylerin inanç, kültür ve evrensel değerler temelinde bir araya gelebileceklerinin de önemli bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır. Son olarak, bu alanda Türkiye’de sosyal sermaye araştırmalarının yapılmasına ihtiyaç olduğu görülmekle birlikte, anket teknikleri kullanılarak ve daha geniş katılımcı kitlesine ulaşılarak bu araştırmanın bulgularının genişletilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Sonnotlar:

- ¹ <http://aleviderneklerfederasyonu.org> adıyla Alevi Dernekleri Federasyonu (ADF) adına bir websitesi bulunmuşsa da, site yapım aşamasında olduğu için değerlendirmeye alınamamıştır. Erişim tarihi:13.03.2013
- ² Bunlar, Cumhuriyetçi Eğitim ve Kültür Merkezi (Cem Vakfı), Anadolu Bilim Kültür ve Cem Vakfı, Gazi Kültür Vakfı (Gazi Cemevi), Haydar Eren Kültür ve Eğitim Vakfı (Hak- Ev), Kartal Cemevi Kültür Eğitim ve Sosyal Dayanışma Vakfı, Erenler Eğitim ve Kültür Vakfı, Ehl-i Beyt İnanç Eğitim ve Kültür Vakfı (İzmir), Kayseri Hacı Bektaş Veli Kültürünü Araştırma Vakfı, Anadolu Kültürünü Koruma ve Araştırma Vakfı (Akkav), Eskişehir Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı, Adalar Cem Vakfı, Malatya İmam Zeynel Abidin Türbesi Kültür Vakfı olarak belirtilmektedir. Erişim adresi: http://www.avf.org.tr/uye_listesi.asp, Erişim tarihi: 13.03.2013
- ³ Bu dernekler, Anadolu Alevi Derneği, Semah Alevi Bektaş Derneği, Kırklar Alevi Derneği, Haydariye Alevi Bektaş Derneği (Bursa), Fatımatüz Zehra Alevi Bektaş Derneği, Kerrariye Derneği, Haydariye Alevi Bektaş Derneği (Merzifon/Amasya),Şah-ı Merdan Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Irmak Alevi Bektaş Derneği, Turna Alevi Bektaş Eğitim ve Kültür Derneği olarak belirtilmektedir.
- ⁴ <http://www.alevibektasi.gen.tr/etkinlik/63-dernegimiz-gazetecilere-kahvalti.html> ve <http://www.alevibektasiyolu.com/> adlı internet sitelerinden 28.02.2013 tarihinde derlenmiştir.
- ⁵ Bu dernekler, Alevi Kültür Dernekleri Genel Merkezi, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Genel Merkezi, Ankara Cem Kültür Evleri Yaptırma Derneği, Seyit Garip Musa Sultan Kültür Derneği, Bozüyük Hacı Bektaş Veli Kültür Sosyal Dayanışma Derneği, Yalınca Sultan Kültür Tanıtma Yaşatma Türbe Onarma Yaşatma Derneği, Hacıbektaş Kültür ve Yardımlaşma Derneği-Taşdelen, Hubyar Sultan Alevi Kültür Derneği, Kayseri Hacı Bektaş Derneği, Kayseri Alevi Kültür Merkezi Derneği, Alevi Bektaş Kültür Tanıtma Derneği-Narlıdere, Çamşılı Hüseyin Abdal Derneği-Sivas, Kütahya Hacı Bektaş-ı Veli Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Derneği, Atakent Cemevi Kültür Merkezi Yapma ve Yaşatma Derneği, Topçu Baba Anma Yaşatma Kültür ve Sanat Derneği, Piri Baba Kültür Dayanışma Derneği, Hüseyin Gazi Derneği, Torbalı Anadolu Alevileri Kültür Dayanışma

ve Yardımlaşma Derneği, Torbalı Alevi Bektaş Kültür Dayanışma Yardımlaşma Derneği, İzmir Alevi Yol Derneği, Güvenç Abdal Araştırma Eğitim Kültür ve Tanıtma Derneği, Kestel Hacı Bektaş Veli Kültür Tanıtma ve Sosyal Yardımlaşma Derneği, Adaköy Hacı Bektaş Veli Kültür Tanıtma ve Sosyal Yardımlaşma Derneği, İzmir (Balçova) Alevi Bektaş Derneği, Didim Alevi Bektaş Kültür Merkezi ve Cemevi, Çorum Alevi Kültür Merkezi Derneği, Erenler Kültür ve Dayanışma Derneği-Kahramanmaraş, Antalya Abdal Musa Kültür ve Tanıtma Derneği, Boğaziçi Alevi Kültür Derneği, Kıbrıs Pir Sultan Abdal Kültür Derneği, Firuzköy Hacı Bektaş Veli Kültür Tanıtma Derneği, Hacı Bektaş Veli Kültür Derneği, Çankaya Cemevleri Yaptırma Derneği, Abdallar Derneği, Anadolu Erenleri Araştırma Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (İstanbul) olarak bildirilmektedir. Erişim adresi: http://www.alevifederasyonu.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=22&Itemid=258). Erişim tarihi: 24.02.2013

- ⁶ <http://www.pirsultan.net/etkinlik.asp>;<http://www.pirsultan.net/index.asp>; <http://www.huseyingazi.org.tr/haber.asp?id=26&2002-senlikler>;<http://www.hacibektasderneği.com/asik-veysel-beste-yarismasi-kosullari.html>;<http://www.hubayar.net/haber/71-guncel-haberler-2-temmuz-da-sivas-dayiz.html>;http://www.topcubaba.com/2006_hac%C4%B1bekta%C5%9F_gezisi.html Erişim tarihi: 10-27.02.2013

Kaynakça

- ALPEREN, A. (2009). "Alevi(lik) Modernleşmesine Dair Düşünceler". *DEM Dergi*, 2(6):76-82.
- ANADOLU ALEVİ-BEKTAŞİ FEDERASYONU, (2013). <http://www.anadoluabf.org/> Erişim Tarihi: 16.03.2013.
- ARICIOĞLU, M., A. ve ERGİN, R., A. (2009). "Güven ya da Sosyal Sermaye Nedir?: Konya sanayi bölgesinde sahip yöneticiler üzerine bir araştırma". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21:25-43.
- BALKANLIOĞLU, M., A. (2006). *Aleviliğin Günümüzdeki Problemleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- BOURDIEU, P. (1985). The forms of capital. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, ed. J.G. Richardson, New York: Greenwood.
- BUONANNO, P., PASİNİ G., ve VANİN, P. (2006). "Does Social Capital Reduce Crime?" *Working Papers 0605*, University of Bergamo, Department of Economics. <http://www.decon.unipd.it/assets/pdf/wp/20060029.pdf> Erişim Tarihi: 9.11.2009.
- CEM VAKFI, (2013). <http://www.cemvakfi.org.tr/about/> Erişim Tarihi: 17.03.2013.
- COLEMAN, J., S. (1988). "Social Capital In The Creation of Human Capital". *American Journal of Sociology*, 94(1):95-120.
- DURKHEİM, E. (1964). *The Division of Labor in Society*. New York: The Free Press.
- GÜLER, Ç. ve ÇOBANOĞLU, Z. (1994). *Sosyal Çevre*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları.
- HANİFAN, L., J. (1916). "The Rural School Community Center". *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 67:130-138.
- IRMAK, F. (2012). "Can Social Capital Explain The Incidences Of Property Crimes In Turkey?". *Polis Bilimleri Dergisi*.14 (4):133-148.

- İÇDUYGU, A., MEYDANOĞLU, Z., ve SERT, D. (2011). *Civil Society in Turkey: At a Turning Point CIVICUS Civil Society Index (CSI) Project Country Report for Turkey II*. TUSEV Publications. No. 51. İstanbul:Uzerler Matbaacılık.
- KARTAL CEMEVI VAKFI, (2013).
<http://www.kartalcemevivakfi.com/haberdetay.asp?ID=44> Erişim Tarihi: 19.03.2013.
- LASER, J., A. ve LEİBOWITZ, G., S. (2009). "Promoting Positive Outcomes For Healthy Youth Development: Utilizing Social Capital Theory". *Journal of Sociology & Social Welfare*. 36(1):87-102.
- PUTNAM, R., D. (1993). "The Prosperous Community: Social Capital And Public Life". *American Prospect*, 13:35-42.
- PUTNAM, R., D. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- PUTNAM, R., D. (2001). "Social Capital: Measurement And Consequences". *Isuma: Canadian Journal of Policy Research*, 2:41-51.
- PORTES, A. (1998). "Social Capital: Its Origins And Applications İn Modern Sociology". *Annual Review of Sociology*, 24:1-24.
- ROSENFELD R., MESSNER, S. F. ve BAUMER E., P. (2001). "Social Capital And Homicide". *Social Forces*, 80(1):283-309.
- SUBAŞI, N. (2005). *Alevi modernleşmesi: Sırrı faş eylemek*. Ankara: Kitabiyat.
- ÜMRANİYE CEMEVI, (2013). <http://www.umraniyecemevi.com/tr> Erişim Tarihi:19.03.2013.
- ÜZÜM, İ. (1997). *Günümüz Aleviliği*. İstanbul:İsam Yayınları.
- ÜZÜM, İ. (2007). *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*. İstanbul:İsam Yayınları.
- WOOLCOCK, M. ve NARAYAN, D. (2000). "Social Capital: Implications For Development Theory, Research and Policy". *The World Bank Research Observer*, 15(2):225-249.
- YAMAN, A. (2004). *Alevilik'te Dedelik ve Ocaklar*. İstanbul: Karacaahmet Sultan Derneği Yayınları.
- YAMAN, A. (2009). "Geçmişten Günümüze Dedelerin Misyonu ve Değişim". *DEM Dergi*, 2(6): 30-38.

